

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2024

**Mohol byť liberálny ekonóm Adam Smith
konzervatívne sociálny?**

S menom Adam Smith sa mi spájajú dva pojmy. Bohatstvo národov a neviditeľná ruka. Bohatstvo je väčšinou spájané s matériou, s hmotnými, viditeľnými statkami a ťahá k tým „prízemnejším“ rovinám. A potom je tu niečo neviditeľné, akási neviditeľná ruka, ktorá akoby riadi ľudské počínanie a posúva človeka k čomusi vyššiemu. Predstavuje čosi duchovné, nehmotné, transcendentné. Práve s týmito pojmami súvisí aj otázka vnútorného nastavenia osoby Adama Smitha, jeho videnie liberalizmu a liberálnej ekonómie, ako aj rozmer vnímania neviditeľnej ruky, ktorá indikuje na hodnoty morálky a etiky, ale aj na jeho osobný vzťah k Bohu a z toho potenciálne plynúcu príslušnosť k tradičným (konzervatívnym) hodnotám a sociálnemu uvažovaniu. Tieto dva rozmery ma priťahovali stále a ako zisťujem, nie som sama koho to zaujíma, nakoľko o význame neviditeľnej ruky a o podstate hodnôt v Smithovom svete polemizujú mnohí ekonómovia už niekoľko storočí.

Kto a kým je Adam Smith

Kto bol vlastne Adam Smith? Ako otec klasickej ekonómie je reprezentantom tvrdých ekonomických princípov, liberálnej ekonómie, zákonov trhu a slobody a neobmedzovania jednotlivca v jeho konaní. Bol Smith liberál? Bol naozaj len ekonómom, pre ktorého kapitál zohrával najdôležitejšiu rolu? Podľa ktorého trhový mechanizmus a bohatstvo sú kľúčom k šťastiu, poznaniu a tvoria základ medziľudských vzťahov? Čo znamená v tomto prípade liberálny? Voľnomyšlienkársky, bez zábran v správaní a konaní, alebo sa to vzťahuje vyslovene na konštrukciu spoločnosti, v ktorej štát nezasahuje do všetkých oblastí a ponecháva slobodu subjektom na trhu? Alebo bol azda Smith konzervatívcem, ktorý inklinoval k tradičným hodnotám, záujmu o sociálne väzby a tradičnému usporiadaniu spoločnosti?

Stále málo ľudí, a paradoxne aj študentov ekonómie, vie, že Adam Smith bol síce autorom knihy Bohatstvo národov, ale jeho skôr napísanou knihou, ktorú on sám považoval za hodnotnejšiu, bolo dielo Teória mravných citov. Napísal ju v roku 1759. Podľa Kleina (2024), táto prvá kniha bola dielom o morálke.

Toto zistenie i mňa osobne viedlo k tomu, aby som sa o Adama Smitha začala viac zaoberať vo svetle jeho vplyvu na svet hodnôt, morálky a etických princípov. Aby som spoznala jeho videnie sveta a jeho osobné hodnoty. I keď som ho vnímala ako liberálneho ekonóma a možno je takto vnímaný celospoločensky, je dôležité uviesť na pravú mieru, či ekonomické liberálne postoje sú automaticky predpokladom pre liberálne hodnoty v porovnaní s konzervatívnymi hodnotami, ako otázky postoja k životu, k vzťahom, k solidárnemu správaniu a k základnému usporiadaniu spoločnosti. Alebo môžu ísť ruka v ruke s týmito konzervatívnymi, resp. aj náboženskými postojmi. Táto otázka je o to naliehavejšia, že aj v našich spoločenských podmienkach na Slovensku čelíme významnému rozdeleniu týchto dvoch rovín – liberalizmu a konzervativizmu.

Myšlienka slobody a slobodného trhu. Je bohatstvo zlé?

Adam Smith bol predovšetkým morálny filozof. Teória mravných citov bola základom jeho úvahy, ktorou nesmierne obohatil celé moderné ekonomické myslenie, vzťahy v spoločnosti i politicko-ekonomické smery. Klein (2024) uvádza, že politické zmeny závisia predovšetkým od morálnych zmien. Smith bol človek, ktorý ukotvil vo svojom skoršom diele najprv morálne hodnoty, tzv. morálne schválenia. Čo sa ekonomických úvah týka, je podľa neho dobré usilovať sa o poctivý príjem a nie je zlé zarobiť veľa. To radil aj aristokratom a zákonodarcom,

aby umožnili ľuďom zarábať, usilovať o poctivý príjem. Samotné bohatstvo a jeho zväčšovanie teda nie je problémom. Dôležitá je však hodnotová výbava jednotlivca a dodržiavanie poriadku.

Dochádza tak k zmene politiky v liberálnom smere, k liberalizácii a k povzbudeniu ekonomickej aktivity, pričom oboje záviselo od morálnej autorizácie. Morálne autority sú životne dôležité pre nás všetkých a sú veľmi dôležité v spoločnosti (Klein, 2024). Teda Adam Smith stojí najprv ako morálna autorita pre spoločnosť a následne ako otec ekonomických vzťahov. Je teda možné dôverovať tomu, čo hovorí a dôverovať tomu, že vo veciach ekonomických rozhodnutí to myslí správne.

Klein (2024) zdôrazňuje prvé Smithovo morálne schválenie, v ktorom tvrdí, že je dobré, ak ľudia usilujú o poctivý zárobok, tým sa usilujú zarábať poctivo kvalitnou prácou, ktorá smeruje k novosti, inováciám a bohatstvu. Druhé Smithovo morálne schválenie je nechať voľnosť ľuďom pre to, čo chcú robiť: „Nechajte ľudí, aby to urobili! Laissez faire. Dovoľte každému, aby svoj vlastný záujem sledoval vlastnou cestou. To sa prejaví v liberalizovaných podmienkach pre priemysel a obchod, a tak získate veľké obohatenie“ (Klein 2024, s. 12).

Ďalšou rovinou je dôležitosť trhu ako miesta, ktoré nie je oklieštené príkazmi a zákazmi. Znamená to dôveru v slobodné konanie jednotlivca a jeho spoluprácu s inými v mantineloch zodpovednosti a všeobecných pravidiel. Podmienkami slobodnej a prosperujúcej spoločnosti tak sú trh a morálka (Gonda, 2021). O dôležitosti veľkosti trhu hovorí Adam Smith vo svojom diele Bohatstvo národov v súvislosti s deľbou práce a kontextom rozširovania zručností a špecializácie. Rozsah deľby práce je vždy obmedzený rozsahom tejto schopnosti, resp. rozsahom trhu. Malý trh nemôže nikoho podnecovať k tomu, aby sa venoval celkovo len jednému zamestnaniu, pretože by nevedel to všetko, čo vyrobí a nespotrebuje, vymeniť za také produkty práce iných, ktoré by on sám potreboval (Smith, 2016). Teda uvoľnením vzťahov a aktivít subjektov na čo najväčšom trhu možno dospieť k väčšiemu príjmu spoločnosti, väčšiemu bohatstvu, k čomu dopomáha vedenie tzv. neviditeľnej ruky.

Neviditeľná ruka

Adam Smith o neviditeľnej ruke napísal v diele Bohatstvo národov v kapitole Obmedzenie dovozu tovaru zo zahraničia, ktorý je možné vyrábať v domácej krajine. V tejto kapitole poukazuje na snahu vyrábať s čo najväčšou možnou hodnotou. „Každý jednotlivec sa preto snaží čo najviac použiť svoj kapitál na podporu domácej výroby a túto výrobu riadiť tak, aby jej produkt mal čo najväčšiu hodnotu; pracuje tým nutne na tom, aby príjem spoločnosti čo najviac zvýšil. Vo všeobecnosti nemá v úmysle presadzovať verejný záujem, ani nevie, ako veľmi ho podporuje. Tým, že podporuje radšej domácu výrobu, než cudziu, sleduje len vlastnú bezpečnosť; a tým, že túto produkciu riadi tak, aby jej produkt mal čo najväčšiu hodnotu, sleduje len svoj vlastný zisk; ako v mnohých iných prípadoch, vedie ho tu akási **neviditeľná ruka**, aby napomáhal k dosiahnutiu cieľa, o ktorý mu vôbec nejde“ (Smith 2016, s. 398). Ako ďalej pokračuje, to, že mu o to nejde, nemusí byť na škodu, nakoľko tým, že ide za vlastným záujmom, prospeje spoločnosti často účinnejšie, než keď by jej chcel naozaj a vedome prospieť.

Chápanie neviditeľnej ruky ako zvláštnej prozreteľnosti objasňuje Smithov širší argument o dôsledkoch sebeckého ľudského konania v slobodnej ekonomike (Oslington, 2011). Ako konštatuje Oslington (2011), „niektorí akademici sa snažia lepšie pochopiť Adama Smitha

tým, že umiestňujú jeho prácu do kontextu 18. storočia – vrátane vedeckého a náboženského kontextu škótskeho Osvietenstva. Oslington menuje napríklad Stewarta (2003), Watermana (2004), Hilla (2001), Longa (2006). Kľúčom k pochopeniu Smithových odkazov na neviditeľnú ruku je vnímanie prirodzených teologických rozmerov o Božom konaní a prozreteľnosti v 18. storočí, najmä v rozdiel medzi špeciálnou a všeobecnou prozreteľnosťou. V istom zmysle Jacob Viner pre pochopenie Smitha rozvíja dôležitosť doktríny o Božej prozreteľnosti. Ako konštatuje Daniel Klein „Adam Smith vychádza z oblúka kresťanskej filozofie, prirodzenej teológie a hovorí o Bohu v Teórii mravných citov. Otvorene a výslovne potvrdzuje Božiu prozreteľnosť“ (Klein 2024, s. 9).

Viner uvádza, že v Teórii mravných citov Smith rozvíja doktrínu o dobročinnom poriadku v prírode, ktorá sa prejavuje pôsobením síl vonkajšej prírody a vrozenými sklonmi implantovanými do človeka prírodou. Morálne cítenie, vlastný záujem, riadený prirodzenou spravodlivosťou a zmiernený sympatiou alebo benevolenciou, pôsobia v spojení s fyzickými silami prírody na dosiahnutie prospešných cieľov prírody. Základom vecných javov ľudskej a fyzickej povahy je neškodná príroda, vedúca prozreteľnosť, ktorá sa stará o to, aby prírodné procesy fungovali tak, aby vytvorili "šťastie a dokonalosť druhu" (Viner 1927, s. 202). Smith podľa Viner (1927, s. 202) bohužiaľ neuvádza explicitne ako Príroda uisťuje o tom, že prírodné procesy nezradia zábery Pôvodcu, hoci tvrdí, že Príroda diktuje človeku zákony, ktoré by mal nasledovať. „Aby si teda Príroda vynútila dodržiavanie spravodlivosti, vštepila do ľudskej hrude vedomie zlej púšte, tých hrôz zaslúženého trestu, ktoré sprevádzajú jej porušenie, ako veľkú poistku spoločenstva ľudstva, aby chránila slabých, obmedzovala násilných a trestala vinníkov“ (Smith 2006, s. 78). Viner (1927, s. 202) dopĺňa, že „podstatou Smithovej doktríny je, že Prozreteľnosť vytvorila konštitúciu vonkajšej prírody, že jej procesy sú priaznivé pre človeka a vštepila do ľudskej povahy také city, ktoré by svojou bežnou prácou priniesli šťastie a blahobyt ľudstva.“ Na tomto vyjadrení môžeme vidieť ako Smith uvažuje o morálke človeka, o vnútornom neviditeľnom nastavení pre konanie dobra. Čo je dôležité nielen pre ekonomické fungovanie sveta, ale pre fungovanie spoločnosti ako takej a predčí samotné ekonomické rozmery. Ak ľudia nebudú vedieť vychádzať jeden voči druhému, ak nebudú mať zmysel pre zákon, poriadok a úctu jedného voči druhému, je ťažké predpokladať, že ekonomické sily budú vyvážené a subjekty na trhu nebudú zvýhodňované jeden voči druhému.

Kto je Príroda, Prozreteľnosť pre Smitha?

Viner uvádza, že „mnohé tituly, ktorými sa pomenúva Príroda v Smithovom diele vychádzajú z terminologických zdrojov škótskeho optimistického teizmu. Medzi nimi sú: "veľký Vodca prírody", "konečná príčina", "Pôvodca Prírody", "veľký sudca srdc", "neviditeľná ruka", "Prozreteľnosť", "božská Bytosť" a v zriedkavých prípadoch "Boh". Smith sa rozhodne zaviazal k teizmu svojej doby. Harmónia a dobročinnosť, ktorú treba vnímať vo vecných procesoch prírody, sú výsledkom plánu a zásahu dobrotivého Boha“ (Viner 1927, s. 202).

Zaujímavé je, že v priebehu 20. storočia zdôrazňovalo Smithovo teologické prepojenie už menej akademikov a najnovšie vedecké práce považujú za akoby zrejmé, že neviditeľná ruka nemá žiadne spojenie s Bohom (Oslington, 2011). Medzi akademikov, ktorí zdôrazňujú tento pohľad patria: Vaughn (1987), Rothschild (1994), Grampp (2002), ktorí nevidia v Smithovom diele teologický rozmer a nespájajú neviditeľnú ruku práve s Bohom. Minowitz (2024) však napríklad uvádza, že kniha Bohatstvo národov predstavuje neviditeľnú ruku v ateistickom kontexte, verzia Teórie mravných citov predstavuje neviditeľnú ruku ako ruku Boha; tento

náboženský kontrast odráža optimistickejší pohľad Teórie mravných citov na chudobných a jej ambivalentnejšie hodnotenie "bohatstva a moci".

Bohatstvo národov

Bohatstvo národov, ktoré Smith vydal v roku 1776, je dielom, ktoré predstavuje systematické vysvetlenie vývoja a fungovania kapitalistického hospodárstva pred priemyselnou revolúciou. Aj v kapitalizme voľnej súťaže, ktorá v Smithovom diele zodpovedá systému „prirodzenej slobody“, dochádzalo k stretom medzi slobodnými jednotlivcami a fungujúcim poriadkom, ktorého pravidlá zodpovedali deľbe moci v spoločnosti (Schwarz, Kočenda a Šíma, 2016). Kniha Bohatstvo národov morálne schvaľuje honbu za poctivým príjmom (Klein 2024, s. 17).

V čase, keď vzniká Bohatstvo národov, na druhej strane Atlantického oceánu v Amerike v roku 1776 Jefferson predkladá Deklaráciu nezávislosti, ktorej základom je sloboda a pravda, že *„všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým Stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí“*, čo priamo súvisí s učením Adama Smitha v Škótsku, resp. vo Veľkej Británii. Je zaujímavé, že základná hodnota liberalizmu – sloboda, je v prvom rade v kresťanstve základom Božieho princípu stvoreného človeka. Boh dal človeku rozum a slobodnú vôľu. Nenaprogramoval ho k určitému konaniu. I keď do človeka vložil svoj zákon, ktorý ho smeruje k Bohu, od ktorého pochádza, človek si môže slobodne vybrať cestu, po ktorej pôjde. A to je i spravodlivé. Tzv. komutatívna spravodlivosť je dôležitá, pretože hovorí o nedotknuteľnosti majetku človeka a jeho práv, ako je ochrana života osoby, jeho majetku a dodržiavanie sľubov a záväzkov. Ide teda o slobodu v týchto rozhodnutiach, ktorá je základom liberalizmu smerujúceho k šťastiu jednotlivca.

„Teória mravných citov“ - neobjavený poklad Smithovho diela

Skoršia Smithova kniha Teória mravných citov je venovaná cnostiam. Toto dielo je o cnostiach, ktoré je potrebné praktizovať. Existujú cnosti ako štedrosť, priateľstvo, veľkodušnosť, pohostinnosť, zdržanlivosť a dobročinnosť (Klein 2024, s. 15). Dôležitou cnosťou, ktorú Smith prezentuje je komutatívna spravodlivosť, ktorej *„najsvätejšie zákony chránia osobu, majetok a splatné sľuby. Teda život (osoba), majetok a zmluva“* (Klein 2024, s. 16). Smith túto svoju knihu dokonca pokladal za dôležitejšiu ako Bohatstvo národov.

V Teórii mravných citov Smith rozvíja svoj systém etiky na základe doktríny harmonického poriadku v prírode, ktorý je vedený Bohom a náhodným spôsobom sa uplatňuje jeho všeobecná doktrína s prísnu konzistentnosťou s ekonomickým poriadkom. Vo svojom neskoršom diele Bohatstvo národov sa Smith venuje špecializovanému skúmaniu podstaty ekonomického poriadku (Viner, 1927). Medzi autormi, ktorí sa zaoberali Adamom Smithom, je bežné počuť, že je nemožné pochopiť Bohatstvo národov bez toho, aby sa kritici vrátili k posolstvu diela Teórie mravných citov (Viner, 1927). Podľa Viner (1927) sa zdá, že Smithov hlavný nárok na uznanie, spočíva v jeho prepracovanej a podrobnej aplikácii konceptu zjednoteného prirodzeného poriadku na ekonomický svet, ktorý funguje podľa prirodzeného zákona a ak je ponechaný svojmu vlastnému smeru, prináša výsledky prospešné pre ľudstvo.

Smith a hodnoty - Liberálne hodnoty vs. Konzervativizmus

Adam Smith teda najprv veľmi podrobne písal o cnostiach, o hodnotách, o zákone prírody, resp. zákone Božom. Teória mravných citov hovorí o spolupatričnosti, o sympatiách, o emóciách, o úspechu a jeho vplyve na úsudky ľudí, o zásluhách, o spravodlivosti a dobročinnosti, o svedomí, o povahe cností, o vplyve všeobecných mravných pravidiel a o tom, že tie sú oprávnené považované za zákony dané Bohom.

Smith (2023, s. 165; 2006, s. 144) píše, že „bez tejto posvätnej úcty k všeobecným pravidlám neexistuje nikto, na koho správanie sa dá dostatočne spoľahnúť. Práve toto vytvára najpodstatnejší rozdiel medzi zásadovým a čestným človekom a človekom bez hodnoty“.

Tento rozmer vedie k odlišnému nazeraniu na Adama Smitha, ktorý sa zrazu nevyjadruje len čisto ekonomicky, v zameraní na nadobúdanie majetku a väčšie zisky, ale zdôrazňuje najmä hodnoty, ktoré sú podľa spoločenského hodnotenia základom konzervativizmu. Úcta k životu, rešpektovanie slobody jednotlivca a jeho majetku, dobročinnosť, spolupatričnosť, spravodlivosť, dodržiavanie pravidiel v spoločnosti, tradičný prístup.

Smith zdôrazňuje morálny imperatív, t.j. „nemôže existovať žiadny správny motív na ubližovanie bližnému, nemôže existovať žiadne podnecovanie k čineniu zla druhému, s ktorým bude ľudstvo súhlasiť, okrem spravodlivého rozhorčenia nad zlom, ktoré nám urobil ten druhý“ (Smith 2006, s. 74). A pokračuje ďalej v rozmeroch úcty k životu a rešpektu vlastníctva majetku: „Smrť je najväčšie zlo, ktoré môže jeden človek spôsobiť druhému, a vzbudzuje najvyšší stupeň odporu v tých, ktorí sú bezprostredne spojení so zabitými. Vražda je preto najkrutejším zo všetkých zločinov, ktoré postihujú iba jednotlivcov, a to v očiach ľudstva aj osoby, ktorá ju spáchala. Byť zbavený toho, čo máme, je väčšie zlo ako byť sklamaný z toho, čo len očakávame. Porušenie majetku, krádež a lúpež, ktoré nám berú to, čo máme, sú teda väčšími zločinmi ako porušenie zmluvy, ktoré nás len sklame z toho, čo sme očakávali. Najsvätejšie zákony spravodlivosti, tie, ktorých porušenie sa zdá byť najhlasnejšie volajúce po pomste a treste, sú teda zákony, ktoré chránia život a osobu nášho bližného; ďalšie sú tie, ktoré strážia jeho majetok; a nakoniec prichádzajú tie, ktoré strážia to, čo sa nazýva jeho osobnými právami alebo tým, čo mu patrí zo sľubov iných“ (Smith 2006, s. 75).

Vo svetle liberalizmu Smith ako konzervatívec

Ako už bolo uvedené, dôležitou cnosťou, ktorú Smith zdôrazňuje je komutatívna spravodlivosť. Ako uvádza Klein (2024, s. 16), je to „základná spravodlivosť, ktorej najsvätejšie zákony chránia osobu, majetok a splatné sľuby (zmluvné vzťahy)“. Komutatívna spravodlivosť a sloboda je základom liberalizmu. Je to chrbtica liberalizmu (Klein, 2024). Liberalizmus spájame s pojmom nedeliteľnej individuálnej slobody, pritom, až do 20. storočia táto myšlienka nebola všeobecne rozšírená (Braun, 2021). Braun hovorí, že v časoch Adama Smitha sa nehovorilo o kapitalizme, a ani nie tak veľmi o slobode trhu vo všeobecnosti, ale o špecifických slobodách. Najznámejšia metafora v histórii ekonomického myslenia je, že neviditeľná ruka Adama Smitha odkazuje na komplexnosť spoločenského poriadku a volanie po opatrnosti pri intervenciách. Braun vníma Smitha ako liberála. Odkaz, ktorý potvrdzuje podľa Brauna aj Bastiat je, že človek musí byť veľmi opatrný pri akýchkoľvek politikách intervencionizmu, kvôli mnohým veciam, ktoré nie sú viditeľné. Na druhej strane, Klein (2021) uvádza, že takmer všetky Smithove výnimky sú schvaľovaním politiky status quo. Ako cituje Dugalda Stewarta, Smithove diela, ako Bohatstvo národov "sa zameriavajú na

zlepšenie spoločnosti — nie načrtávaním plánov nových ústav, ale osvetľovaním politiky skutočných zákonodarcov".

Podľa Kleina (2024), Smith a jeho nasledovníci začali využívať pojem politický liberál. Klein hovorí, že Smith, ale aj Hume a Burke presadzovali politický liberalizmus, teda slobodu čo sa týka politiky národa, rozhodnutí. Vo veci spoločenského zriadenia, či reforiem boli skôr konzervatívni (Klein, 2024). Konzervatívnosť sa prejavila najmä v zásade udržania status quo. V ich postojoch sa teda odlišuje konzervatívne správanie, ktoré sa týka politickej reformy, teda rozhodnutí o zmenách v spoločnosti, ale odlišuje sa od "konzervatívneho" prístupu v reformácii zriadenia, samotnej politiky. Smith, Hume a Burke boli konzervatívni v reformácii zriadenia, Klein už nehodnotí, či boli obzvlášť konzervatívni v politickej reforme a teda v rozhodnutiach o zmenách. Boli konzervatívni spôsobom, ktorý dodával ich liberalizmu telo a farbu. Smith, Hume a Burke reprezentujú tzv. konzervatívny liberalizmus (Klein, 2021; Klein, 2020).

Adam Smith - vzor pre liberálov a konzervatívcov na Slovensku

V súčasnom nastavení spoločnosti na Slovensku sa čoraz častejšie stretávame s otázkou, ako vnímať súčasných vodcov, či politikov reprezentujúcich jednotlivé politické smery, resp. strany. Ktorí z nich zastávajú liberálne a ktorí konzervatívne hodnoty? Vo svete dezinformácií, ale i hybridnej vojny a zámerne vytvoreného informačného chaosu nielen v realite, ale i v pojmoch, je veľmi zložitá vnímať niť, ktorá spája jednak slobodu danú ľuďom skrze politické rozhodnutia, ktoré by mali byť základom pre dobro spoločnosti a mali by zaručovať slobodu zodpovedného konania pre jednotlivca a rozvoj spoločnosti, a na druhej strane zdá sa byť problematickým aj vnímanie slobody skrze vlastnú zodpovednosť za rozhodnutia. Tzv. komutatívna spravodlivosť vo vlastnom konaní, skrze dodržiavanie všeobecného poriadku v spoločnosti vo vzťahu k čestným praktikám, či férovému jednaniu je oslabená. Nachádzame sa akoby v narušení oboch princípov. Politické rozhodnutia v demokratických zriadeniach štátov sa často odkláňajú od rozhodnutí vedúcich k zabezpečeniu slobody konania aktérov trhu a rozvoja spoločnosti. Na Slovensku si podľa Gondu (2024) podkopávame aj morálne, resp. morálno-právne, civilizačné základy dnešných spoločností, napríklad rovnosť pred právom a celkovo panstvo práva.

V poslednej dobe sme svedkami pomalej autokratizácie demokratických lídrov a celkovo ľudí vo verejnom priestore. Nevraviac o tom, že nám chýbajú authority, ktoré by mali morálny kredit pre realizáciu potrebných politických rozhodnutí. A ďalšia rovina, ktorá nastoľuje prirodzený poriadok, Božia niť prirodzených nariadení zaručujúca harmóniu v spoločnosti je tiež narušená, nakoľko lídri, ale aj občania nie sú otvorení transparencii, či dodržiavaniu všeobecne uznaných noriem. Podľa Gondu (2024) na Slovensku stále existuje nedostatočný rešpekt ľudí k dohodám, vlastníctvu a k iným základným univerzálnym hodnotám a princípom slobodnej spoločnosti. To sťažuje celkové vnímanie a zvyšuje napätie v spoločnosti, najmä s ohľadom rozpoznať, kto je kto a komu je vhodné zveriť zodpovednosť za riadenie štátu a smerovanie slobodnej spoločnosti. Ďalší rozmer vnímania spoločnosti sú narušené prirodzene nastavené odlišnosti politických subjektov: z veľkej časti sa priestor zužuje na akýsi boj medzi liberálmi a konzervatívcami, ktorý ruší programové rozdiely a paradoxne zasahuje vo výraznej miere otázku hodnôt, či morálky. Morálka a hodnoty sú však nakoniec prezentované u konkrétnych politikov len latentne, v kontexte politickej propagandy a populistických vyjadrení. Chýbajú konkrétne činy, ktoré by predstavovali potvrdenie a oprávnenosť týchto politických reprezentantov pre realizáciu potrebných

ekonomických a sociálnych opatrení v spoločnosti. V kontexte oslabených verejných financií a potreby zodpovedných štátnych rozhodnutí pre ich ozdravenie a konsolidáciu, je potrebné hľadať riešenia a východiská z tohto marazmu a chaosu a nájsť morálne authority, ktoré by boli zodpovednými lídrami, či už myšlienkovými, ale najmä činnými aktérmi. Ak také authority chýbajú v súčasnosti, možno sa k nim obrátiť z pohľadu historického. Adam Smith je takouto autoritou a jeho osobnosť i dielo môže veľmi napomôcť k pochopeniu prospešného fungovania sveta a spojenia subjektov, ktoré je možné prepájať.

Ako je v článku zdôraznené, Adam Smith nebol len tvrdý kapitalistom, hlásajúcim liberálny rozvoj ekonomiky, s tvrdými lakťami prerážajúcimi trh za vidinou zisku a majetku. Bol to v prvom rade človek, ktorý si bol vedomý nemenných morálnych rozmerov života, ktoré v prvom rade vytvárajú predpoklady pre zodpovedné riadenie zverených krajín, systémov, ľudí a majetku. Možno teda odpovedať na otázku tejto eseje, že Adam Smith ako liberálny ekonóm bol aj konzervatívne sociálny. Rešpektoval človeka z hľadiska úcty k jeho životu, rešpektoval jeho rozhodnutia a práva a jeho majetkové vlastníctvo. Hodnotová výbava Adama Smitha môže osloviť tak liberálnych, ako aj konzervatívnych lídrov. Myšlienky jeho dvoch najvýznamnejších diel *Teória mravných citov* (1759) a *Bohatstvo národov* (1776) vytvárajú ucelený návod na život v súlade s všeobecne nastoleným poriadkom rešpektujúcim slobodu jednotlivca, jeho zodpovednosť za vlastné konanie, rešpekt a úctu voči druhým, i voči ich majetku a následne umožňuje pochopiť aj to, ako je možné zabezpečiť ekonomický blahobyť sebe i národu. Verím, že myšlienky uvádzané v tomto príspevku napomôžu k lepšiemu spoznaniu Adama Smitha, jeho hlavných téz a snád' aj k nožnej spolupráci politických reprezentantov z liberálneho, ale aj konzervatívneho spektra, ktorí si hodnoty slobody, práva, spravodlivosti a prirodzeného poriadku cenia a chcú ich v spoločnosti udržiavať a rozvíjať.

Literatúra

Braun, R. C. (2021). Adam Smith's liberalism. *Rev Austrian Econ* 34, 465–478 (2021).
Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s11138-019-00474-9>

Gonda, P. (2021). Liberálno-konzervatívne dedičstvo. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika. Dostupné na: <https://konzervativizmus.sk/liberalno-konzervativne-dedicstvo/>

Gonda, P. (2024). Základy civilizovanej spoločnosti podľa Adama Smitha. In: *Odkaz Adama Smitha. Pohľady z Česka a Slovenska (zborník textov)*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Liberální institut. ISBN 978-80-89121-26-7

Jefferson, T. (1776). *Deklarácia nezávislosti*. Dostupné na: <https://pages.pedf.cuni.cz/kddd/files/2015/03/Deklarace-nez%a1vislosti-USA.pdf>

Klein, D. (2020). Conservative Liberalism: Hume, Smith, and Burke as Policy Liberals and Polity Conservatives. *GMU Working Paper in Economics No. 2020-07, Journal of Economic Behavior and Organization*, forthcoming, Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3537275>

Klein, D. (2024). Odkaz Adama Smitha pre dnešok. In: *Odkaz Adama Smitha. Pohľady z Česka a Slovenska (zborník textov)*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Liberálny inštitut. ISBN 978-80-89121-26-7

Klein, D. (2021). Smith, Hume, and Burke as Policy Liberals and Polity Conservatives. Dostupné na: <https://voegelinview.com/smith-hume-and-burke-as-policy-liberals-and-polity-conservatives/>

Minowitz P. (2004). Adam Smith's invisible hands. In *Econ Journal Watch*. Vol. 1, issue 3. pp. 381-412

Oslington, P. (2011). Divine Action, Providence And Adam Smith's Invisible Hand. In: *Adam Smith as Theologian*. New York: Routledge. Dostupné na: <https://doi.org/10.4324/9780203816417>

Viner, J. (1927). Adam Smith and Laissez Faire. *Journal of Political Economy*, 35(2), 198–232. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/1823421>

Smith. A. (2016). *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: Liberální inštitut. ISBN 978-80-86389-60-8

Smith, A. (2006). *The Theory of Moral Sentiments*. Sao Paulo: Meta Libri

Smith, A. (2023). *Teórie mravných citů*. Praha: Liberální inštitut. ISBN 978-80-86389-73-8

Schwarz, J., Kočenda, E. a Šíma, J. (2016) Předmluva. In: *Smith. A. (2016). Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: Liberální inštitut. ISBN 978-80-86389-60-8